İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
Recent Period Turkish Studies
RPTS 2025

https://doi.org/10.26650/YTA2025-1467969

Başvuru | Submitted 13.04.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 19.03.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 02.05.2025
Kabul | Accepted 02.05.2025
Online Yayın | Published Online 24.09.2025

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Tanzimat Modernleşmesinin Taşradaki Kurumsal Tezahürü: Bolu Hükümet Konağı

The Institutional Manifestation of Tanzimat Modernization in the Provinces: The Bolu Government Mansion

Ahmet Ercivan [1]

[1] Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bolu, Türkiye

Öz

Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketleri 18. ile 19. yüzyıllarda giderek hız kazanmış, özellikle II. Mahmud döneminde ve sonrasında Tanzimat reformlarıyla devletin tüm kurumlarına nüfuz etmiştir. Bu dönüşümün önemli yansımalarından biri de kamu binalarındaki mimari değişimlerdir. 19. yüzyılda inşa edilen kamu binaları, Batı tarzı mimari öğelerle modern bir görünüme kavuşurken, aynı zamanda devletin merkezî ve taşra teşkilatlarındaki gücünü temsil eden yapılar olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, hükümet konakları devletin taşradaki varlığını somutlaştıran en önemli mimari unsurlardan biri olmuştur. Tanzimat öncesinde de inşa edildiklerine şahit olduğumuz hükümet konaklarının, Tanzimat'la birlikte yüksek bir ivme kazanarak sayıları artmıştır. 1811 yılında inşa edilen Bolu Hükümet Konağı, söz konusu mimari dönüşümün taşradaki örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde hâlâ kullanılmakta olan bu yapı, zaman içerisinde çeşitli nedenlerle birçok kez onarım görmüş veya yeniden inşa edilmiştir. Dönemin benimsenen yeni sanat üslubu ile inşa edilen bu konak, yalnızca işlevsel bir yönetim binası olmanın ötesinde, devletin merkezî otoritesini ve idari gücünü temsil eden sembolik bir yapı niteliği taşımaktadır. Bulunduğu konum ve çevresindeki yapılarla birlikte şehrin en merkezi noktalarından birinde yer alan Bolu Hükümet Konağı, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'dan modern Cumhuriyet'e geçişin izlerini yansıtan önemli bir mimari miras olarak varlığını sürdürmektedir.

Abstract

Modernization movements in the Ottoman Empire gained increasing momentum throughout the eighteenth and nineteenth centuries, particularly during the reign of Mahmud II and subsequently with the Tanzimat reforms, which permeated all state institutions. One significant manifestation of this transformation was the architectural changes observed in public buildings. Public edifices constructed in the nineteenth century adopted Western architectural elements, acquiring a modern appearance while simultaneously serving as representations of state authority within both central and provincial administrations. In this context, government mansions (hükümet konakları) emerged as one of the most important architectural symbols embodying the presence of the state in the provinces. Although such buildings were constructed prior to the Tanzimat era, their number increased markedly in its aftermath. The Bolu Government Mansion, erected in 1811, stands out as a provincial example of this architectural transformation. Still in use today, the building has undergone multiple repairs or reconstructions over time due to various circumstances. Constructed in line with the new artistic style adopted in the period, the mansion functioned not only as an administrative center but also as a symbolic structure representing the central authority and administrative power of the state. Located in one of the most central areas of the city alongside other prominent structures, the Bolu Government Mansion continues to endure as an important architectural heritage site, reflecting the transition from the Ottoman Empire to the modern Republic since the nineteenth century.

Atıf | Citation: Ercivan, Ahmet. "The Institutional Manifestation of Tanzimat Modernization in the Provinces: The Bolu Government Mansion." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies*, Advance Online Publication. https://doi.org/10.26650/YTA2025-1467969

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

2025. Ercivan, A.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Ahmet Ercivan ahmetercivan@ibu.edu.tr

Anahtar Kelimeler Bolu · Hükümet Konağı · Modernleşme · Taşra · Merkezi Otorite

Keywords Bolu · Government Mansion · Modernization · Provincial Administration · Central Authority

Extended Summary

The reform movements that began in the Ottoman Empire in the seventeenth century expanded considerably in the nineteenth century and ultimately evolved into official state policy. Whereas earlier innovations had largely depended on individual initiatives, by this period they had become an indispensable element of governance. One of the domains in which the effects of these modernization efforts were most visible was architecture, particularly in the construction of public buildings. The majority of these edifices, erected in the nineteenth century, reflected Western architectural styles. Among them, government held particular significance. Prior to this development, no dedicated public buildings existed for high-ranking officials; instead, governors typically resided in rented houses that also served as administrative centers.

In most cases, a residence was rented for governors to both live in and conduct state affairs, and administrative business was managed from these premises. This practice continued across the provinces and districts, with the exception of the central administration. The construction of government mansions increased notably during the Tanzimat period, when Westernization and modernization efforts accelerated. The comprehensive reforms of this era brought profound changes to the administrative and institutional structures of the Ottoman Empire. These transformations were likewise reflected in the physical fabric, spatial organization, and architectural typologies of cities. During the Tanzimat, the concept of the state - previously embodied in the person of the Ottoman sultan - became increasingly institutionalized, while symbols of the sultan and the sultanate began to appear more frequently in the public sphere.

Consequently, public buildings came to symbolize the state rather than the sultan. Until the reign of Mahmud II, the concept of sovereignty in the public sphere was primarily grounded in the authority of the sultan. From this period onward, however, the predominance of the state itself became more pronounced. The state was increasingly represented through symbols and architectural markers, and government mansions played a central role in this process. These structures embodied the authority and power of the state in the provinces, which is why their construction was accorded particular importance.

Bolu was among the provinces where government mansions were constructed. The Bolu Government Mansion, first built by Hüsrev Pasha in 1811, has undergone numerous repairs and restorations over time, and on some occasions was entirely rebuilt. During periods when the mansion was unusable, alternative buildings were rented to carry out state affairs. The architectural features of the period are clearly reflected in this structure. With the transformation of urban planning in the Ottoman Empire, government mansions increasingly became focal points, around which other state institutions were typically established. In addition to representing the modern face of the state, these complexes facilitated administrative accessibility by clustering various public buildings, enabling citizens to conduct their affairs more efficiently. Considerable attention was given to constructing such edifices in central, easily accessible locations, thereby reshaping the Ottoman conception of the city, which came to be organized around government buildings.

The Bolu Government Mansion, built primarily of wood and stone, suffered several disasters throughout its history. The most devastating fire occurred in 1929, necessitating complete reconstruction, while the 1944 earthquake caused severe damage. The mansion also endured the earthquakes of 1957 and 1999. As a building that has witnessed the political, administrative, and social history of Bolu for over two centuries, the government mansion continues to serve an active administrative function today.

This study focuses on the architectural dimension of Ottoman modernization, with particular attention to the construction of government buildings in the new style, using Bolu as a case study. Government mansions emerged as the most tangible indicators of Westernization in the provinces, serving as concrete reflections of the state's evolving identity. Similar transformations can also be observed in other public buildings of the period. While architectural forms visibly changed, what truly shifted was the broader conception of the state itself.

Giriş

Osmanlı Devleti döneminde başlangıçta ağırlıklı olarak askerî ve ekonomik alanlarda gerçekleşen yenilik hareketleri, 18. yüzyıldan itibaren mimari alanda da kendini göstermeye başlamış ve bu doğrultuda geleneksel Osmanlı mimari anlayışının dışında yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu dönemde, Batılı etkilerin artmasıyla birlikte klasik Osmanlı mimarisinin yerini, Avrupa merkezli mimari üslupların etkilediği yapılar almaya başlamış, böylece şehir dokusunda ve kamu binalarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bununla birlikte 19. yüzyıla gelindiğinde yenilik hareketleri geniş bir alana yayılmış ve devlet politikası haline getirilmiştir. Batılılaşma veya modernleşme olarak adlandırılan çalışmalar birçok alanda gerçekleştirilerek kişilere bağlı olmaktan çıkmıştır. Bu gelişmelerden birisi de Osmanlı kamu binalarının mimari tarzında olmuştur. Osmanlı Devleti'nde son dönemde yapılan binaların mimari tarzında Avrupa etkisini fazlasıyla görmek mümkündür. Bu dönemde kamu binaları devletin modernleşme olgusunu temsil ettiği gibi merkezileşmenin de bir ifadesi olmuştur.

Orta Çağın sonlarından itibaren Avrupa'da pek çok alanda meydana gelen gelişmeler Batı'nın toplum yapısının oluşmasına büyük bir katkı sağlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti bu gelişmeleri yeterince takip edememiştir.[1] Bununla birlikte Osmanlı Devleti özellikle Tanzimat'ın ilanından itibaren Avrupa'daki değişiklikleri yakından takip etmiş, mümkün olduğunca devletin merkez ve taşra örgütlenmesinde bu yenilikleri uygulamaya çalışmıştır. Başlangıçta Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmeyen ve yenilik çalışmalarını daha çok güçlü olduğu dönemlere dönmek için yapan Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın üstünlüğünü kabul etmiş ve yenilik hareketlerini Batılılaşmak amacıyla yapmıştır.

III. Selim ve II. Mahmud dönemleri, Osmanlı Devleti'nde yenilik hareketlerinin en yoğun şekilde yaşandığı süreçlerden biri olmuştur. Ancak bu dönem, aynı zamanda isyanlar ve iç karışıklıklarla da şekillenmiş, reform girişimleri çeşitli toplumsal ve siyasi dirençlerle karşılaşmıştır.[2] Tanzimat dönemi olarak adlandırılan dönem 1839 ile 1876 senelerini kapsamaktadır. Bu süre içerisinde yapılan yenilikler daha önce başlatılan yenilik çalışmalarının devamı niteliğindedir.[3] Bu dönem, Osmanlı Devleti'nde reform hareketlerinin hız kazandığı ve Avrupa tarzı bir yönetim düzeninin oluşturulmasının hedeflendiği bir süreci kapsamaktadır. II. Mahmud ile başlayan ve geniş bir alana yayılan modernleşme girişimleri, sonraki süreçte Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde de kesintisiz bir şekilde devam etmiştir.

Tanzimat döneminde gerçekleştirilen kapsamlı yenilik hareketleri ile Osmanlı Devleti'nin yapısında dikkat çekici değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler şehirlerin fiziki yapısına, dokusuna, bina tiplerine de yansımıştır.[4] Osmanlı padişahının şahsında temsil edilen devlet anlayışı Tanzimat döneminde giderek kurumsallaşmış, padişahı ve saltanatı temsil eden saltanat sembolleri kamusal alanda daha fazla görünmeye başlamıştır.[5] Dolayısıyla kamu binaları padişahı temsil etme özelliğinin yanı sıra devletin kurumsal kimliğini de taşrada temsil eden bir yapıya dönüşmüştür.

II. Mahmud dönemine kadar hakimiyet anlayışı daha çok padişahın kamusal alanda otoritesi üzerine kurulmuştu. Bu dönemden itibaren ise devletin hakimiyetinin ön plana çıktığı görülmektedir. Kullanılan semboller ise devletin temsilini sağlamıştır.[6] Kamu binaları üzerinde bulunan ve devleti temsil eden çeşitli

[1] Şerif Mardin, *Bütün Eserleri 9, Türk Modernleşmesi, Makaleler IV,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 30.

[2] Mehmet Ali Beyhan, "Islahatlar ve Buhranlar Literatürü, III. Selim ve II. Mahmud Dönemi",*Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C.1, S. 2, 2003, s. 57.

[3] Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 181.

[4] Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet Konakları Tanzimat Döneminde Kent Mekânında Devletin Erki ve Temsili,* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s. 18.

[5] Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet...,* s. 23.

[6] Selim Deringil, *Simgeden Millete, II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

semboller kullanılmaya başlanmıştır.[7] Tanzimat dönemi, Devleti'nde siyasi, idari, iktisadi, sosyal, kültürel ve hukuki alanlarda köklü değişikliklerin yapıldığı bir dönemi ifade eder ve bu değişiklikler, günümüzü de etkileyecek bir temel oluşturmuştur. Tanzimat ve II. Mahmud dönemlerinde, Batıdan etkilenen Osmanlı yönetimi, devlet teşkilatını modernleştirme çabasına girmiştir.[8]

1. Osmanlı Devleti'nde Yönetim Yapısındaki Değişimler ve Bolu'daki Yansımaları

Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin yönetim yapısında gerçekleştirilen köklü reformların taşraya yansıması, idari, hukuki ve toplumsal alanlarda çeşitli değişikliklerle kendini göstermiştir. Bu dönemde merkezi otoritenin güçlendirilmesi amacıyla taşra teşkilatı yeniden yapılandırılmış; 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile vilayet, sancak, kaza ve nahiye şeklinde hiyerarşik bir idari sistem oluşturulmuştur. Taşra idaresinin başına atanan vali, mutasarrıf, kaymakam ve nahiye müdürü gibi görevliler doğrudan merkezden tayin edilerek yerel güçlerin etkisi sınırlandırılmıştır. Ayrıca vilayet meclisleri aracılığıyla halkın yönetime sınırlı da olsa katılımı sağlanmış; bu meclislerde Müslüman ve gayrimüslim halkın temsilcileri yer almıştır. Vergi toplama usulleri yeniden düzenlenmiş, iltizam sistemi kaldırılmaya çalışılmış ve asker alma işlemleri merkezileştirilmiştir. Bunun yanı sıra taşrada modern eğitim kurumları açılmış, nizamiye mahkemeleri kurulmuş ve güvenlik hizmetleri için polis ile jandarma teşkilatları oluşturulmuştur. Tüm bu uygulamalar, Tanzimat reformlarının taşraya olan kurumsal ve yapısal yansımalarını ortaya koymakta ve Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde taşra üzerindeki kontrolünü artırma çabasını yansıtmaktadır.

Kaynaklarda Bolu'nun ilk adı Bitinya olarak geçmektedir. Hitit, Frig, Lidya, Pers ve İskender hakimiyetini yaşadıktan sonra, uzunca bir süre bölgede Romalılar hüküm sürmüştür. Bu hakimiyet Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin Bolu'ya gelmesine kadar devam etmiştir.[9] Bolu, 1196'da Anadolu Selçuklularının hakimiyeti altına girmiştir. Orhan Bey zamanında ise bölgede Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti gerçekleşmiştir.[10] Bolu'nun Osmanlı idaresindeki birinci siyasi devri sancak beyliği şeklinde başlayan ilk mutasarrıflık dönemidir. 1324'ten 1692 senesine kadar 368 yıl süren bu dönem sancak beyliği dönemidir. Asayişin gittikçe bozulması üzerine 1695 senesinde voyvodalık şekline dönüştürülmüştür. Buna rağmen voyvodalık döneminde de düzen sağlanamamıştır. Bunun üzerine II. Mahmud döneminde 1811 senesinde voyvodalık kaldırılarak mutasarrıflığa dönüştürülmüş ve Kastamonu vilayetine bağlanmıştır. Mutasarrıflık dönemi ise 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar devam etmiştir.[11] Cumhuriyet dönemine kadar ciddi bir değişiklik yaşamayan Bolu, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden süreçte önemli bir vilayet olma özelliğini korumuştur. Barındırmış olduğu mimari özellikler ve şehirdeki Osmanlı dönemine ait yapılar tarihi dokuyu yansıtan en önemli sembollerdir. Yerleşim şekli dikkate alındığında klasik bir Osmanlı şehri konumundadır.

Tanzimat Fermanı ile birlikte yönetim birimlerinde önemli yapısal değişiklikler meydana geldiği gibi birtakım yeni düzenlemeler de yapılmaya başlanmıştır.[12] Düzenlemelerin daha sonra da devam ettiği görülmektedir. 1842 senesinde yapılan düzenleme ile eyalet, sancak ve kazalarda vali, kaymakam ve müdürler görev almaya başlamıştır. 1858 senesindeki düzenleme ile müstakil sancak idari bölünmesi eklenmiş

[7] Önder Aydın, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller", *Mimarlık Dergisi*, S. 364, 2012, s. 77.

[8] Ali Akyıldız, *Tanzimat Döneminde Belgelerin Şekil, Dil ve Muhteva Yönünden Geçirdiği Bazı Değişiklikler (1839-1856)*, Osmanlı Araştırmaları XV, İstanbul 1995, s. 221.

[9] Dursun Bayraktar, *Tanzimat'ın İlk Yıllarında Bolu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu, 2009, s. 7-9.

[10] Cengiz Orhonlu, "Bolu mad.", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 276.

[11] Dursun Bayraktar, *Tanzimat'ın İlk Yıllarında*.....,s.33-36.

[12] François Georgeon, *Sultan Abdülhamid,* Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 197.

ve burası mutasarrıfın yönetimine bırakılmıştır. 1864'te ise Vilayet Kanunu çıkarılarak yönetimde önemli değişiklikler yapılmıştır. Böylece eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilerek vilayet, sancak, kaza ve köyün yönetiminden vali, mutasarrıf, kaymakam ve muhtar sorumlu olmuştur.[13]

1867 senesinde bütün vilayetleri kapsayacak şekilde bir Vilayet Nizamnamesi hazırlanmıştır.[14] Daha sonra 1871 senesinde hazırlanan Vilayet Nizamnamesi ile vilayet, sancak ve kazanın yanında nahiye idari birimi oluşturulmuştur. Son olarak 1913 senesindeki Vilayet Nizamnamesi ile idari bölünme aynı kalmıştır.[15] İmparatorluğun genelindeki değişiklikler Bolu'da da uygulanmıştır. Bolu, ilkçağlardan itibaren önemli bir konumda bulunuyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti zamanında İstanbul'a yakın bir yerde bulunması yapılan değişikliklerin en hızlı uygulanan yerlerden birisi olmasını sağlamıştır.

Şehirler ister idari merkez ister mahalli bir yer olsun, isterse askeri bir mevki olsun veya bu sayılanların hepsini birden taşısın, mutlaka siyasi gücün yansımalarını ve güç sembollerini içinde barındırır. Her yönetim sahip olduğu şehirlere kendi ideolojisinin ve yönetim felsefesinin damgasını vurmak ister.[16] Osmanlı Devleti gibi paternalist devletler yönettikleri yerlerde otoritelerini sembollerle de gösterme yoluna gitmiştir.[17] Batılı örneklerde olduğu gibi düzenli ve temiz şehirler devlet açısından bir prestij meselesi olarak görülüyordu.[18] Tanzimat öncesi dönemde geleneksel Osmanlı şehir dokusunu kale, surlar, cami, medrese, hamam, imaret, külliye, arasta, han, bedesten tarzı yapılar oluşturuyordu.

Ergenç'e göre şehir, ağırlıklı olarak insanların tarım dışı üretim faaliyetlerinde bulunduğu ve çevresine mal ve hizmet sunduğu bir yerleşim biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda şehir, yalnızca fiziksel mekân olmanın ötesinde, ekonomik, sosyal ve idari işlevleriyle de öne çıkan bir organizasyon yapısı olarak değerlendirilmelidir.[19] Şehirler birçok alanda meydana gelen değişimlerin şahidi oldukları gibi bu değişikliklere yön vermişlerdir.[20] Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda şehir kavramı, Tanzimat dönemiyle birlikte belirginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen kurumsal reformlar, zamanla şehirlerin mimari dokusuna da yansımış ve kentlerin fiziksel yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Tıpkı bireylerin hafızası olduğu gibi, şehirlerin de bir hafızası bulunmakta ve yaşanan toplumsal, siyasi ve kültürel olaylara tanıklık etmektedir. Şehir tarihi üzerine yapılan çalışmalar arttıkça, ilgili bölgenin geçmişine dair daha kapsamlı bilgilere ulaşmak mümkün olacak ve kentlerin dönüşüm süreçleri daha iyi anlaşılabilecektir.[21] Dolayısıyla şehirlerin en önemli mimari yapılarından olan hükümet konakları aynı zamanda şehrin tanığı ve hafızası olma özelliğine sahiptir.

[13] Sadık Fatih Torun, "Son Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 14, 2017, s. 88.

[14] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 156.

[15] Sadık Fatih Torun, "Son Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", s. 89.

[16] Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet Konakları.....,* s. 1.

[17] Namık Turan, "İktidarı Simgeleyen İdari ve Törensel Bir Mekân Olarak Osmanlı Sarayının Tasarımı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 1, 2006, s. 94.

[18] Tayfun Gürkaş, "Bir Mimarlık Tarihi Alanı Olarak Türkiye'de Peyzaj Mimarlığı Tarihi ve Peyzaj Mimarlığı-Devlet İdeolojisi ilişkisi", Türkiye *Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),* C. 7, S. 13, 2009, s. 177.

[19] Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 1995, s. 12.

[20] Yunus Uğur, "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği; Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar", *Türkiye Literatür* Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı, C. 3, 2005, s. 10.

[21] Ahmet Ercivan, "Şehir Tarihçiliği ve Türkiye'deki Yansımaları", *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, C.XI, S. 22, 2022, s. 127.

2. Batı Tarzında Hükümet Konaklarının Ortaya Çıkışı, Bolu Hükümet Konağı'nın Tarihçesi ve Mimari Özellikleri

Osmanlı Devleti'ndeki en önemli örgütlenmelerden birisinin de hükümet örgütlenmesi olduğu görülmektedir. Klasik dönemde idare, ilmiye sınıfından kadılara bırakılmıştır. Kadı yönetimi altındaki şehrin bütün askerî, idarî, mâlî ve yönetim alanındaki işlerden sorumlu olmuştur. Kadıların bütün bu işleri yürütürken kendilerine ait bir binaları bulunmuyordu. Genellikle kadıların oturduğu evler hükümet ve yargı işleri için kullanılıyordu.[22] Kadı konakları genellikle geleneksel ticaret merkezinin yakınında bulunuyor,[23] Kadıların ve maiyetinin oturduğu konaklar mahkeme ve belediye binası olarak kabul ediliyordu.[24] Osmanlı Devleti'nde devlet görevlilerinin kendilerine ait konakları bulunurdu. Konağı uygun olmayanlar ise kiralık konaklara taşınarak devlet işlerini yürütürdü. Bu durum 19. yüzyılın başlarına kadar iş sahipleri için zorluklara yol açıyordu.[25]

II. Mahmud dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde valiler geniş yetkilerle taşrada yönetimden sorumlu olmuşlardır.[26] Tanzimat dönemine gelindiğinde ise merkezi otorite güçlendirilmek istenmiştir. Bu amaçla âyanlık sistemi kaldırılmış, kadıların yetkileri kısıtlanmış ve tımar sistemi kaldırılarak redif olarak adlandırılan askerî birlikler kurulmuştur.[27] Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerden birisi de hükümet konakları olmuştur. Tanzimat'a kadar görünmeyen birçok mekânsal yapı bu dönemde ortaya çıkmıştır.[28] Bu dönüşümü yalnızca hükümet konakları ile sınırlı tutmamak gerekir. Hükümet konaklarının yanı sıra adliye binaları, postaneler, telgrafhaneler, askerî yapılar ve hastaneler de inşa edilmeye başlanmış olup, bu yapılar geç dönem Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Aslında mimari, devlet genelinde gerçekleştirilen reformların yalnızca bir boyutunu oluşturmaktadır. Hükümet konakları ise bu kapsamda değerlendirilebilecek örneklerden sadece biri olarak öne çıkmaktadır.

Tanzimat döneminde inşa edilen hükümet konakları, önceki dönemlerde inşa edilen "mütesellim konağı", "vali sarayı" ya da "vali konağı" gibi yapılarla kıyaslandığında belirgin farklılıklar göstermektedir. Tanzimat dönemi, yalnızca siyasi ve ekonomik yenilenmenin değil, aynı zamanda mimaride de "Tanzimat Üslubu" olarak adlandırılan yeni bir anlayışın doğuşuna sahne olmuştur. Bu dönemde inşa edilen hükümet konakları, yenilenen kurumsal yapının simgeleri olarak, modernleşme sürecinin birer temsilcisi olarak şekillenmiştir.[29]

İdari yapılanmaya göre hükümet konakları illerde valilerin ve ona bağlı olarak görev yapan devlet görevlilerinin, ilçelerde kaymakamların ve diğer devlet görevlilerinin merkezi idareyi temsilen görev yaptıkları yerlerdir. Merkezi idarenin mekânsal temsilcisi konumunda olan hükümet konaklarında il veya ilçenin tüm idari birimleri bulunmaktadır.[30]

19. yüzyılda hız kazanan modernleşme çalışmaları devletin farklı alanlarında köklü dönüşümlere yol açmıştır. Bu sürecin önemli yansımalarından biri de kurumsal yapıların mimarisinde görülmüş, Batı tarzı

[22] İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 2011, s. 140.

[23] İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4. İletişim Yayınları, Ankara, 1985, s. 881.

[24] Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet Konakları...*, s. 7.

[25] İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform (1826-1876)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 23.

[26] Mehmet Karaarslan, *Türkiye'de Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği ve Denetimi*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 108.

[27] Nedret Güngördü, *Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Mülki İdareleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara: 1988, s. 9-11.

[28] Özer Ergenç, XVI. *Yüzyılın Sonlarında Bursa,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 28.

[29] Yasemin Avcı, Kudüs Hükümet Konağı: "Osmanlı Modernleşmesinin Mimari Temsili (1854-1917)", *Filistin Araştırmaları Dergisi,* S. 10, Aralık 2021, s. 6.

[30] Elifcan Duygun, *Kamu Binalarında Biçimin Yeniden Üretimi ve Özgünlük Sorunsalı: Hükümet Konakları*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2023, s. 51.

mekânlar inşa edilmeye başlanmıştır. Ancak, bu dönüşüme rağmen geleneksel mekânlar varlıklarını korumaya devam etmiştir. Başlangıçta İstanbul'da gözlemlenen bu mimari değişim, zamanla taşra bölgelerindeki yapılarda da etkisini göstermeye başlamıştır.[31] 19. yüzyıldaki merkeziyetçi anlayış ve Tanzimat'ın yeni bürokrasi ruhu, Osmanlı kent merkezlerinde konuttan farklı olarak yeni binalarda "mülki yönetim" merkezinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.[32]

Bu yapılar merkezi yönetimin iradesini temsil etmiş ve yapıların etrafında hükümet meydanları şekillenmiştir. Hükümet konaklarının etrafında günümüzden farklı olarak diğer kamu binaları da bulunuyordu.[33] Hükümet konakları, taşrada bütün resmi işlerin görüldüğü bir kompleks niteliğindedir. Adliye, polis, bayındırlık, eğitim, defterdarlık, ticaret ve ziraat hizmetlerine ait bölümler hükümet konağı içinde bulunmuştur.[34] Bazen de hükümet konağı veya diğer kurum binalarına duyulan ihtiyaç satın alma veya kiralama yoluyla giderilmiştir.

Devletin halka karşı siyasi otoritesini de gösteren hükümet konakları, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde hemen hemen bütün Osmanlı şehirlerinde ve kasabalarında ortaya çıkmaya başlamış, bunların yanı sıra devletin merkeziyetçilik prensibini ve modern yapılanmasını göstermesi bakımından önem kazanmıştır.[35] Osmanlı Devleti'nde geleneksel merkezin dışında bir yere, genellikle düz bir alana yeni yerleşim merkezi kurulmuştur ve bu yeni yerin en dikkat çekici özelliği ise hükümet konağı ile hükümet meydanının bu noktada olmasıdır.[36]

Arşiv belgelerinde hükümet konakları ile ilgili olarak idarî ve mâlî konularla ilgili birçok belge bulunmasına karşılık binaları tasarlayan mimarlar hakkında fazla bilgiye rastlanmamaktadır.[37] Bu durum binaların proje ve inşasında merkezi yönetimin etkisinin yanı sıra yerel aktörlerin de etkili olduğunu göstermektedir.[38] Hükümet konakları yapılırken "yâr ü ağyâra karşı devlet-i aliyyenin şân ve şerefiyle mütenâsip" olmasına dikkat edilmiştir. Avcı'nın ifadesiyle; "Hükümet konakları halkın zihniyetinde her yerde ve her zaman "hazır" bir devlet imgesi yaratmış, böylece Osmanlı siyasi iktidarı, soyut ve müphem bir olgu olmaktan çıkarak "inşa edilmiş bir gerçekliğe" dönüşmüştür".[39]

Bu bağlamda hükümet konaklarının yapılmasına ayrı bir önem verilmiştir. Tanzimat ile birlikte genel olarak ülkenin tamamında yeniden bir yapılanma süreci yaşanmıştır. Hükümet konakları da gücün sembolü olarak Osmanlı coğrafyasının eyalet, sancak ve kaza merkezlerinde inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılar büyük boyutlu, gösterişli yapılar olarak karşımıza çıkmakta ve Tanzimat düşüncesiyle değişen yönetim anlayışını imparatorluğun her köşesine ulaştırma amacını taşımaktadır. Böylece Tanzimat'ın ilanıyla daha da artan batılılaşma faaliyetleri şehirlerin mekânsal ve yapısal anlamda değişmesini sağlamıştır. Bu ideolojik yaklaşımı yansıtan hükümet konaklarının bir kısmı günümüze kadar ulaşmış durumda olup halen görevini yerine getirmektedir.[40]

---

[31] Alidost Ertuğrul, "XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.XIII, 2009, s. 295.

[32] İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", s. 881.

[33] Yıldıray Özbek, Yazıcı Metin, Nurcan: "Devlet Kapısı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konaklarının İnşa Süreci ve Mimarisi", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C. 56, S. 56, 2020, s. 336.

[34] İlber Ortaylı, "Söyleşi: Osmanlı'dan Bugüne Hükümet Konakları", *Mimarlık Dergisi, C.* 22, S.203, 1984, s. 5.

[35] Yasemin Avcı, "Kudüs Hükümet Konağı: Osmanlı Modernleşmesinin Mimari Temsili (1854- 1917)", s. 3.

[36] Sevgi Aktüre, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerinde Değişimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 4, İletişim Yayınları, Ankara, 1985, s. 896.

[37] İlber Ortaylı, "Söyleşi: Osmanlı'dan Bugüne Hükümet Konakları", s. 4.

[38] Nurcan Yazıcı Metin, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e...,* s. 159.

[39] Yasemin Avcı, "Kudüs Hükümet Konağı: Osmanlı Modernleşmesinin Mimari Temsili (1854-1917)", s. 3.

[40] Neval Konuk Halaçoğlu, *Tanzimat Sonrası, Osmanlı Rumeli Vilâyetleri Hükümet Konaklarında İdeoloji ve Erk'in Mimari Temsili (1839-1922).* Atılım Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2018, s. 48.

Hükümet konakları merkezde ve taşrada devletin otoritesini de temsil ediyor ve güçlü bir imparatorluk imajı veriyordu.[41] Diğer taraftan tasarlanan konaklar Tanzimat'ın getirdiği modern çizgileri de yansıtıyordu.[42] Bunu daha çok Fransız etkisi ile açıklamak mümkündür.[43] Osmanlı Devleti'nde hükümet konaklarının, devletin toplum ile olan ilişkilerinde önemi her geçen gün artmasının yanı sıra sembolik bir önemi de bulunuyordu. Araştırmacılar hükümet konaklarını "sivil alanlar üzerindeki emperyal egemenliği temsil eden" ve "imparatorluk imajıyla iç içe geçmiş modernite" mesajı veren mimari unsurlar olarak görmüştür.[44]

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapılan hükümet konakları, plan, cephe ve üslup özellikleri bakımından benzerlikler taşımaktadır. Ancak detaylı incelemelerde ayrıntılarda farklılıkların olduğu belirlenebilmektedir. Büyük ölçüde dikdörtgen planlı olarak tasarlanan bu yapıların L plan tipli ve kare plan tipli örneklerine de rastlanmaktadır.[45] Hükümet konakları, koridor düzenine göre planlanan hükümet konakları, orta sofa düzenine göre planlanan hükümet konakları, avlulu hükümet konakları ve diğer uygulamalar şeklinde de gruplandırılmıştır.[46]

Tanzimat sonrası ortaya çıkan hükümet konaklarında farklı yapı türleri kullanılmış olmakla birlikte ahşap malzemenin tercih edildiği görülmektedir. Bu yapıların yangınlarla birlikte yok olması üzerine yerlerine kâgir taş malzemeden binalar inşa edilmiştir.[47] Geç Osmanlı dönemi hükümet konaklarının planları ağırlıklı olarak dikdörtgen formda tasarlanmıştır. Bununla birlikte, kareye yakın biçimde inşa edilen örnekler de mevcuttur. Batılılaşma sürecinin etkisiyle birlikte, geleneksel Türk mimarisinde önemli bir unsur olan sofa, yerini koridor birimlerine bırakmıştır. Batılı bir kavram olan koridor, bu döneme ait hükümet konaklarının tüm planlarında görülmektedir. Plan şemaları incelendiğinde, avlulu düzenlemelerin de kullanıldığı tespit edilmektedir. Yapıların mekânsal kurgusu genellikle çift kollu bir düzenleme ile çözümlenmiştir. Girişler, çoğunlukla merdivenler aracılığıyla ulaşılan yükseltilmiş bir kotta konumlanmakla birlikte, doğrudan zemin seviyesinden erişim sağlanan örneklere de rastlanmaktadır. Yükseltilmiş giriş düzenlemesinin, anıtsal bir giriş etkisi yaratmayı amaçladığı söylenebilir. Ayrıca, hükümet konaklarının plan şemalarının büyük ölçüde benzerlik gösterdiği dikkate değer bir husustur.[48]

Tıpkı Bolu Hükümet Konağı'nda olduğu gibi, ilçelerdeki hükümet konakları da benzer mimari özellikler taşımaktadır. Göynük, Hamidiye ve Mudurnu kazalarının hükümet konaklarının planları, genellikle mütevazı bir tasarıma sahip olup, sütunsuz bir girişle içeri girildiğinde ilk olarak "kapı önü" olarak adlandırılan ara mekânla karşılaşılmaktadır. Ardından, "havlî" olarak tanımlanan ve yaklaşık yedi metre genişliğinde olan orta mekân yer alır. Bu hükümet konaklarında giriş katında, genellikle makam odası olarak kullanılmak üzere tasarlanmış geniş bir oda bulunmaktadır. Üst kata çıkıldığında ise benzer ebatlarda bir salon yer almaktadır. Ayrıca, bu yapılar içerisinde çatı altı katı da bulunmakta ve burada, "sofa" olarak bilinen bir alan yer almaktadır. Bu mimari düzenleme, dönemin kurumsal yapısının fiziksel bir yansıması olarak işlevsel bir organizasyon sunmaktadır.[49]

Gerede Kazası Hükümet Konağı'nın projesinde ise, girişten sonra geçilen "havlî" olarak adlandırılan orta mekânın diğer ucu merdivenle sonlanmaktadır. Üst katta ise orta mekân "salon" olarak projeye işlenmiş

[41] Yasemin Avcı, *Osmanlı Hükümet Konakları Tanzimat...,* s. 48.

[42] Önder Aydın, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller", s. 74.

[43] Semavi Eyice, "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", *Osmanlı*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 96-97.

[44] Yasemin Avcı, "Kudüs Hükümet Konağı: Osmanlı Modernleşmesinin Mimari Temsili (1854- 1917)", s. 11.

[45] Hacer Nur Türkmen, "Yedi Bölgeden Yedi Osmanlı Hükümet Konağına İlişkin Mimari Bir Analiz", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi,* C. 8, S. 1, 2023, s. 137.

[46] Nurcan Yazıcı Metin, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e...,* s. 124-131.

[47] Hacer Nur Türkmen, "Yedi Bölgeden Yedi Osmanlı Hükümet Konağına İlişkin Mimari Bir Analiz", s. 139.

[48] Hacer Nur Türkmen, "Yedi Bölgeden Yedi Osmanlı Hükümet Konağına İlişkin Mimari Bir Analiz", s. 138.

[49] Önder Aydın, "Sultan II. Abdülhamid dönemi hükümet konakları üzerine bir tipoloji denemesi: Türkiye'deki örneklerin plan mekân özelliklerinin analizi", *Grıd Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi,* C. V, S. 1, 2022, s. 107.

olup girişin üzerinde "oda" olarak tanımlanmış, çıkma yapan geniş bir mahal bulunmaktadır. Ayrıca zemin ve üst kat planlarında orta mekâna duvarla ayrılmaksızın eklenen "sofa" olarak adlandırılmış mekânların var olduğu görülmektedir.[50] Gerede ve Göynük hükümet konaklarının bulunduğu bodrum ve zemin kat planlarında geniş orta mekân için "havlî" tanımlaması kullanılmıştır. Orta mekânın giriş kapılarının olduğu yer ise "sofa" olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık üst katlarda batı kaynaklı "salon" terimi kullanılmıştır.[51] Gerede Hükümet Konağı, günümüzde tamamen ortadan kaldırılmış ve aynı yere belediye binası inşa edilmiştir.

Resim 1

Bolu Hükümet Konağı.

Kaynak: http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz

Bolu Hükümet Konağı, kentin idari ve tarihi merkezinde, günümüzde de resmî kurumların yoğun olarak yer aldığı Tabaklar Mahallesi, Hükümet Caddesi üzerinde konumlanmıştır. Yapı, kadastral olarak 2 pafta, 365 ada ve 20 parselde kayıtlıdır.[52] Şehir merkezindeki bu konumu itibarıyla, yapının hem tarihi dönemlerde hem de günümüzde önemli bir idari işlev üstlendiği anlaşılmaktadır.

Bolu Hükümet Konağı'nın inşasına, Bolu Mutasarrıfı Hüsrev Paşa tarafından 19. yüzyılın başlarında başlanmıştır. Yapının arsası, Debbağlar Mahallesi'nde bulunan Çeribaşızâde Ahmet Ağa'dan 1.300 kuruşa satın alınmıştır. Ancak Hüsrev Paşa'nın Osmanlı-Rus Harbi'ne katılması nedeniyle yapı tamamlanamamış; inşaat süreci, Paşa'nın kahyası İbrahim Paşa tarafından devam ettirilmiş ve 1811 yılında nihayete erdirilmiştir. Konağın Bolu'nun resmî hükümet binası olarak kullanılmaya başlanması, Derviş Hasan Paşa'dan (1812–1813) sonra Bolu valiliğine atanan Abbas Paşa dönemine denk gelmektedir. Abbas Paşa, yapıyı Hüsrev ve İbrahim Paşalardan 40.000 kuruş karşılığında satın alarak konağın kamu hizmetine tahsisini sağlamıştır.[53]

Arşiv belgelerine göre, 1811 senesinde inşa edilen Bolu Hükümet Konağı, zamanla yıpranmış ve bu nedenle 1869 senesinde müştemilatıyla birlikte kapsamlı bir onarım sürecine tabi tutulmuştur. İlk inşa

[50] Önder Aydın, "Sultan II. Abdülhamid dönemi hükümet konakları üzerine bir tipoloji denemesi: Türkiye'deki örneklerin plan mekân özelliklerinin analizi", s. 110.

[51] Önder Aydın, "Sultan II. Abdülhamid dönemi hükümet konakları üzerine bir tipoloji denemesi: Türkiye'deki örneklerin plan mekân özelliklerinin analizi", s. 121.

[52] Mine Topçubaşı, *19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 226.

[53] http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz; Mine Topçubaşı, *19. Yüzyılda Kastamonu...*, s. 226.

edildiğinde ahşap malzeme kullanıldığı tahmin edilen konak, zaman içerisinde eskiyerek yeniden kâgir olarak inşa edilmiştir. Bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için toplamda yirmi yedi bin kuruşluk bir bütçeye ihtiyaç duyulmuştur.[54] Aradan geçen zaman içerisinde Bolu Hükümet Konağının eskimesi üzerine yeniden yapılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 1901 senesi içerisinde gerçekleştirilecek olan yenileme çalışmalarının ne suretle daha iktisatlı olacağı yönünde bir keşif yapılmıştır.[55] Bir sonraki sene harap vaziyete düşen hükümet konağının inşaatı için gerekli olan yüz altmış yedi bin iki yüz elli sekiz kuruşluk miktarın masrafının bütçeye dahil edilmesi için Sadrazamlık Makamına yazı yazılmıştır.[56] Yapılacak olan bu inşaatın masrafları için Maliye Nezareti'nden yüz altmış yedi bin iki yüz elli sekiz kuruş talep edilmiş ve bu durum Kastamonu vilayetine bildirilmiştir. Bu miktar yeterli görülmemiş olacak ki konağın merkez kısmına mahsus mahallerinin tamiri için otuz dört bin kuruşa daha ihtiyaç duyulmuştur. Ancak hükümet konağı oturulamayacak duruma gelmiş ve yapılacak olan masraflardan kısılarak tasarruf edilmesi istenmişse de bu mümkün olmamıştır. Daha sonra paranın büyük bir kısmı gönderilmiş ve geriye kalan az bir miktarın ise gönderilmesi talep edilmiştir.[57]

Hükümet konağının bakım ve onarım masrafları için yazışmaların daha sonra da devam ettiği görülmektedir. 1903 senesinde eskiyen Bolu Hükümet Konağının yeniden inşası için gerekli olan ve Hazine-i Evkaf hissesine isabet eden yüz altmış yedi bin iki yüz elli sekiz kuruş meblağa ihtiyaç duyulmuştur.[58] Ayrıca gerekli olan bu miktarın sekiz bin sekiz yüz yirmi kuruşunun da Dahiliye Nezareti tarafından karşılanacağı belirtilmiştir.[59]

1905 senesinde Bolu Hükümet Konağının inşasının tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Müceddeden inşa edilecek olan hükümet konağının masrafları için gerekli olan miktar merkez hazinesinden talep edilmiştir.[60] İnşaatta ahşap kısımların fazlaca bulunması kerestenin önemini artırmıştır. Orman vergisi ise maliyetleri artırıyordu. Maliyetlerin düşürülmesi için konak inşaatının ahşap kısımlarında kullanılacak olan kerestenin vergiden muaf tutulması istenmiştir.[61] Bu talep üzerine ertesi sene ahşap kısımlar için gerekli olan kerestenin padişahın emri ile orman vergisinden istisnasını gösteren karar Kastamonu vilayetine gönderilmiştir. Bu durum Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaret-i Celilesi'ne bildirilmiştir. Gönderilen yazıda bu tarz emlak için gerekli olan kerestelerin vergiden muaf tutulması gerektiği belirtilmektedir.[62] Aynı sene içerisinde benzer şekilde hükümet konağı inşası için gerekli olan kerestenin orman vergisinden muaf olması amacıyla yazışmaların devam ettiği görülmektedir.[63] Ayrıca Gerede kazasında bulunan eski hükümet konağının arsasının satışından elde edilecek gelirin bir kısmının Gerede Hapishanesi'nin tamiri için kullanılması ve diğer kısmının da Bolu Hükümet Konağı inşaat masrafları için kullanılması talep edilmiştir.[64]

1907 senesinde Bolu Hükümet Konağı'nın yeniden yapılması gündeme gelmiştir.[65] Ancak hükümet konağı için kullanılması gereken meblağın zamanında temin edilerek kullanılamadığı ve biraz geciktiği görülmek-

[54] *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Makamı Mühimme Kalemi Evrakı (A} MKT.MHM*), 435/89 (20 Şubat 1869).

[55] *BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT*), 2522/107 (15 Ağustos 1901).

[56] *BOA, DH.MKT*, 516/58 (3 Haziran1902).

[57] *BOA, DH.MKT*, 605/37 (31 Ekim 1902).

[58] *BOA, İrade Evkaf (İ. EV*), 34/22 (13 Temmuz 1903).

[59] *BOA, Şura-yı Devlet (ŞD*), 162/24 (23 Haziran 1903).

[60] *BOA, Babı Ali Evrak Odası (BEO),* 2117/158753 (24 Haziran 1905).

[61] *BOA, DH.MKT*, 1015/53 (12 Ekim 1905).

[62] *BOA, ŞD*, 535/41 (31 0cak 1906).

[63] *BOA, İrade Orman ve Maadin (İ.OM*), 11/14 (28 Nisan 1906).

[64] *BOA, DH.MKT*, 1132/80 (6 Aralık 1906).

[65] *BOA, BEO,* 2990/224239 (7 Şubat 1907).

tedir. Bu ise maliyetlerin artmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple Sadrazamlık Makamından talep edilen miktar iki yüz bin kuruş olmuştur. Bunun sekiz bin dört yüz otuz sekiz kuruşu Orman Nezareti hissesine düşmektedir.[66] 1907 senesinde yeniden inşası ferman buyurulan Bolu Hükümet Konağı inşaat masrafından Dahiliye Nezareti'ne düşen elli altı bin kuruş talep edilmiştir.[67] Aynı sene içerisinde Bolu Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için Maliye Nezareti'nden Şura-yı Devlet'e havale edilen tezkire üzerine maliye dairesinden arz ve takdim kılınan mazbatada Bolu sancağı merkezinde müceddeden inşası için gerekli olan masrafın otuz bin kuruşu bulduğu ve bunun için gerekli olan havalenamenin gönderildiği belirtilmektedir.[68] Bu meblağın bütçeye ilavesi bildirilmiş ise de askerî dairelerden başka merkezi dairelerin tamirat ve inşaat masraflarının hazineden ödenmesi istenmiştir.[69] İnşaat için Hazine-i Celile hissesine düşen miktarın yirmi bin kuruş olduğu ve bu kaynağın onarım ve mefruşat işleri için kullanılacağı belirtilmektedir.[70] Sonuç olarak talep edilen meblağın on altı bin kuruşluk kısmının jandarma dairesinin inşaat masraflarından karşılanması kararlaştırılmıştır.[71]

Bolu Hükümet Konağı'nın 1908 senesi içerisinde de bakım ve onarım çalışmaları devam etmiştir. Bununla ilgili olarak gerekli izinlerin alınması için Maliye Nezareti'ne yazı yazılmıştır.[72] Daha sonra inşaatın yapılması için gerekli izinler verilmiştir.[73] Bununla birlikte çeşitli sebeplerle inşaata hemen başlamak mümkün olmamış, işlerin aksamaması ve maliyetlerin de artmaması için bir an evvel inşaatın başlaması gerektiği belirtilmiştir.[74]

Bazen de iklim şartlarından dolayı hükümet konağının zarar gördüğü olmuştur. 1910 senesindeki bir keşif varakasına göre bir önceki sene dolu yağışından dolayı çatı kiremitleri büyük zarar görmüş ve bununla ilgili olarak çatının bakım ve onarımı gerçekleştirilmiştir.[75]

1912 senesinde bakımı ve onarımı yapılan hükümet konağının ikmal ve inşası için elli sekiz bin kuruş gerektiği belirtilerek bu miktarın gönderilmesi istenmektedir.[76] Aynı sene içerisinde hükümet konağının ikmal ve inşaatı için gerekli olan elli sekiz bin kuruşluk keşif masrafı fenni heyet tarafından tespit edilmiştir. Ancak daha sonraki incelemede bu masrafın elli beş bin yüz kırk beş kuruş olduğu anlaşılmıştır. Ancak gerekli olan meblağın sadece yirmi beş bin kuruşu gönderilmiş ve diğer kısmının bir sonraki sene gönderilmesi kararlaştırılmıştır.[77]

Hükümet konaklarının mimari tasarımında ve inşa sürecinde, devletin prestijini ve ciddiyetini vurgulayan unsurlar ön planda tutulmuştur. Bolu'da inşa veya tamir edilen hükümet konağı ile ilgili olarak da bu durum özellikle belirtilmiştir. 1913 senesine gelindiğinde kullanılamayacak durumda ve harap bir vaziyete gelen Bolu Hükümet Konağı'nın "Şân-ı âliye layık bir surette inşası" istenmektedir. Bu sayede hükümet konağının yeniden yapılması gündeme gelmiştir. Hükümet konağı kâgir olarak yapıldığı takdirde yüz altmış sekiz bin kuruşa mal olacaktır. Ayrıca bu yeterli görülmemiş olmalı ki yirmi beş bin kuruş daha ilave istenmiştir.

[66] *BOA, ŞD,* 537/42 (30 Mart 1907).

[67] *BOA, BEO,* 3029/227167 (10 Nisan 1907).

[68] *BOA, İrade Maliye (İ.ML),* 75/64 (11 Nisan 1907).

[69] *BOA, BEO,* 3062/229612 (25 Mayıs 1907).

[70] *BOA, BEO,* 3033/227430 (14 Nisan 1907).

[71] *BOA, BEO,* 3184/238775 (16 Kasım 1907).

[72] *BOA, BEO,* 3367/252491 (29 Temmuz 1908).

[73] *BOA, DH.MKT*, 2915/11 (31 Ağustos 1909).

[74] *BOA, Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUİ)*, 113/14 (16 Temmuz 1910).

[75] *BOA, Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM),* 803/39 (25 Haziran 1910).

[76] *BOA, Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS*), 22/28 (2 Temmuz 1912).

[77] *BOA, DH.MB.HPS,* 22/30 (15 Temmuz 1912).

Bununla ilgili olarak toplanan komisyonun kararı gereği iki yüz bin kuruşa mal olacağı belirtilmiş, bunun seksen bin kuruşu gönderilmiş ve yüz yirmi bin kuruş daha merkez livadan temin edilmesi istenmiştir.[78]

Bolu Hükümet Konağı birçok defa bakım ve onarım görmesine rağmen 1916 senesine kadar henüz bir bahçe duvarına sahip değildi. Buna göre Bolu Sancağı Mutasarrıflığı'ndan Maliye Nezareti'ne yazılmış yazıda; vaktiyle yirmi bin liraya yapılmış olan Bolu Hükümet Dairesi'nin etrafında bir muhafaza duvarı yapılmamasından dolayı önündeki bahçenin yeterince korunamadığı belirtilmekte, ayrıca köylerden gelen hayvanların bahçeye girerek zarar verdiği ifade edilmektedir. Bahçe duvarının olmaması günlük işler için hükümet dairesine gelen insanlara da rahatsızlık vermektedir. Sonuç olarak "şeref-i hükümette gayr-ı kabil" bir durum ortaya çıkmıştır. Bütün bunlara ilave olarak hükümet bahçesinde bulunan eski dönemlere ait sütunlar da zarar görmüştür. Bu sebeple "hükümet konağı ile mütenasip bir duvar inşası" gerekli görülmüş ve masraflar için iki bin kuruş talep edilmiştir.[79]

1917 senesine gelindiğinde Bolu Hükümet Konağı'nın kapı ve pencerelerinde değişiklik yapılmasına dair bir keşif name hazırlanmıştır. Buna göre; daha önceden inşa edilmiş olan Bolu Hükümet Konağı'nın planında yalnızca bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ancak daha sonra plana muhalif olarak bir kapı daha açılmış ve yapılan kapının yanı sıra merdiven dahi yaptırılmıştır. Bununla birlikte açılan bu giriş, alt katı meşgul etmekten başka bir işe yaramamış sadece binanın sınırlı bir kısmına hizmet verebilmiştir. Bu sebeple yapılmış olan kapının pencereye dönüştürülmesi kararı alınmıştır. İki bin kuruş değeri olan merdiven taşlarının da uygun bir bedelle Nafia Dairesi'ne gönderilmesi kararı alınmışsa da sonraki süreçte, hükümet bekleme kapısında kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır.[80] 1919 ve 1920 senelerinde de hükümet konağının tamir gördüğü ve bununla ilgili havalenamelerin gönderildiği resmi yazışmalardan anlaşılmaktadır.[81] Aynı şekilde konak 1929 senesinde kapsamlı bir tamir sürecinden geçmiştir. Daha sonra 1932 senesinde yeniden hizmete açılmıştır.[82]

Konak 1944 depreminde büyük zarar gördüğü için depremden sonra binanın bir katı alınarak iki katlı olarak hizmet vermeye başlamıştır.[83] 1957 depremini de yaşayan konağın tamiri amacıyla 1958 senesinde bir ihale yapılmıştır.[84] Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 09.01.1990 tarih ve 1006 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.[85] 1999 depreminde hasar gören konak 2007 senesinde restore edilmiş ve yeniden kullanılmaya başlanmıştır.[86] Konak, özgün hâlinde dikdörtgen planlı bir kütleye sahip olup üç katlı ve kârgir olarak inşa edilmiştir. Giriş cephesinde, köşe ve giriş bölümlerinin öne çıkarılmasıyla mimari bir hareketlilik sağlanmıştır. Bina girişi, basamaklarla ulaşılan bir sahanlık üzerinde konumlanmaktadır. Bu sahanlıkta yer alan ve kemerlerle birbirine bağlanan sütunlar, üst kat çıkmasını taşımaktadır. Yapının kırma çatısı, parapet duvarının arkasında gizlenmiştir. Parapet duvarı, cephe boyunca öne çıkan duvar yüzeylerinde kıvrımlı alınlıklar şeklinde yükselmektedir. Arşiv dosyasında yer alan tarihçeye göre, yapının resmî daire olarak kullanılan bölümü üç katlıdır. Birinci katta 15 oda, ikinci katta 12 oda ile bir sofa, üçüncü katta ise 10 oda ve bir sofa bulunmaktadır. Konağın resmi daire olan bölümü üç katlı olup, birinci katta 15, ikinci katta 12, üçüncü katta 1 sofa, 10 oda bulunmaktadır. Ayrıca konak yapılırken harem

[78] *BOA*, *ML.EEM*, 969/6 (26 Şubat 1913).

[79] *BOA*, *ML.EEM*, 1214/14 (17 Aralık1916).

[80] *BOA*, *ML.EEM*, 1216/18 (8 Ocak 1917).

[81] *BOA*, *ML.EEM*, 1320/9 (9 Şubat 1919); *BOA, DH.MKT*, 497/8 (6 Mayıs 1920).

[82] "Bolu Hükümet Konağı Yandı", *Milliye*t, 16 Kanun-ı Sani 1929, Sene 3, No 1053, Sayfa 2.

[83] http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz.

[84] *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30-18-1-2/147-65-11 (03 Ocak 1958).

[85] http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz.

[86] http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz.

ve resmi daire kısımlarından oluşacak şekilde inşa edilmiştir.[87] İlk inşasında ahşap malzeme kullanıldığı anlaşılan yapı, zamanla doğal etkilerle yıpranmış ve daha dayanıklı olması amacıyla kâgir olarak yeniden inşa edilmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca yapısal değil, aynı zamanda estetik bir nitelik de taşımaktadır. Yapının geçirdiği çeşitli onarım ve restorasyon süreçleri, Bolu Hükümet Konağı'nın tarihî sürekliliğini ve mimari önemini koruma çabasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Resim 2

1944 Depremi Sonrası Bolu Hükümet Konağı.

Kaynak: http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz

3. Konak Etrafındaki Devlet Kurumları

Hükümet konakları tek başına bir yapı değildi. Bina içerisinde pek çok kurumu barındırdığı gibi yakınlarında da devlet işleri ile ilgili olarak kamu binaları bulunuyordu. Hükümet konakları genellikle şehrin merkezi bir noktasında bulunmakta ve diğer hükümet daireleri de hükümet konağına yakın olmaktaydı. Bu şekilde devlet kurumları ile herhangi bir işi olan kimselerin aynı bölge içerisinde işlerini halledebilmesi mümkün oluyordu. Bunlardan birisi de telgrafhane binasıydı. Bu sebeple 1863 senesi içerisinde hükümet konağına bağlı bir binanın telgrafhane olarak kullanılması kararlaştırılmıştır.[88]

Osmanlı Devleti'nde, hükümet konakları içerisinde veya çevresinde başka kurumları da barındırmaktaydı. Bu sayede insanlar devlet kurumlarında olan işlerini daha kolay ve hızlı bir şekilde halledebiliyorlardı. Benzer şekilde 1905 senesi içerisinde Ticaret ve Nafia Nezareti'nden Şura-yı Devlet'e gönderilen yazıda Bolu sancağında bulunan hükümet konağının harap olması nedeniyle Ziraat Bankası heyetinin buradan taşınması sağlanmıştır. Yüz elli kuruş kira ile banka işlerini yürütmek üzere bir oda kiralanmıştır. Ancak odanın bulunduğu Taş Han'ın hükümet binasından uzak olması, zahire pazarı gibi kalabalık bir mahalde bulunması, hükümet binasındaki memurların günde birkaç defa bankaya gidip gelmek zorunda olması gibi sebeplerle bu uygulamadan çok fayda sağlanamamıştır. Başka bir mahalde yeni bir yer kiralanmak istenmişse de uygun

[87] Mine Topçubaşı; K. Kutgün Eyüpgiller, "19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Hükümet Daireleri", *itüdergisi*, C. 9, S. 2, s. 108-120.

[88] *BOA, A.} MKT.MHM*, 277/58 (20 Eylül 1863).

bir alan bulunamamıştır. Bunun üzerine liva idaresince hükümet konağı bahçesine kâgir bir bina yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan keşfe göre yirmi sekiz bin dokuz yüz altmış kuruş masraf çıkmıştır.[89] Aynı yazının gerekçeleri gösterilerek bir sene sonra tekrar yazıldığı görülmektedir.[90]

Hükümet konağı yakınlarında bulunan binalardan birisi de Postane binasıdır. Bolu postane binası zamanla ihtiyaçları karşılamaktan uzak kalmıştır. Bu sebeple yeniden bir posta ve telgraf binası yapılması gündeme gelmiştir. Bolu Mutasarrıflığı'ndan Maliye Nezareti'ne 18 Nisan 1916 senesinde yazılmış yazıya göre Bolu Hükümet Konağı bahçesinde yeniden bir posta ve telgraf binası yapılması istenmektedir. Posta ve telgraf binasının şehrin başka bir yerine yapılma düşüncesi ise, şehir merkezine uzak olacağı gerekçesi ile kabul edilmemiş ve hükümet konağının yakınında yapılması kararlaştırılmıştır.[91] İlerleyen zamanlarda bu konunun tekrar gündeme geldiği görülmektedir. 1916 senesin sonunda Bolu Hükümet Konağı arsasından alınarak posta ve telgraf binası inşa edilen yerlerin bedellerinin karşılanması Bolu Mutasarrıflığı tarafından Maliye Nezareti'nden talep edilmiştir. Ayrıca hükümet konağını ve yakınlarındaki devlet kurumlarını gösteren bir taslak hazırlanmıştır. Buna göre telgrafhane binası olarak geçen ve hükümet binasının sağ arka tarafında bulunan müstakil bir bina bulunmaktadır. Bu bina günümüzdeki posta binası değildir. Buna karşılık askeri kurumların ve eski hapishane binasının olduğu yer çizilen taslak haritada olduğu gibi aynı şekilde muhafaza edilmiştir. Çizilen haritaya göre bu binalar hükümet binasının etrafında konumlanmış bir şekilde ve aynı alan içerisinde bulunmaktadır.[92]

Arşiv kayıtlarında dikkati çeken bir diğer husus da Bolu Hükümet Konağı'nda bulunan, daha çok kayıtların tutulduğu defter ve evrakların muhafazasında kullanılan mahzenin bakım ve onarımı ile ilgilidir. 1880 senesine ait bir kayda göre Bolu Hükümet Konağı havalisinde mevcut mahzendeki defter ve evrak sandıkları dolduğu için yeniden bir mahzen inşası lüzumu ortaya çıkmıştır.[93] Bu sebeple defter ve evrak koymaya yarayan sandıkların bulunduğu mahzenin tamiri amacıyla yedi bin kuruşun gerekli olduğu tespit edilmiştir.[94]

Arşiv belgelerinde Bolu Hükümet Konağı mevkiinde hazinenin tasarrufunda olan bir zahire ambarından bahsedilmektedir.[95] Bu ambarın da zaman içerisinde yıpranmasından dolayı tamire ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Yapılan keşfe göre tamir masrafları için dört bin üç yüz kuruş gerekmektedir.[96] İhtiyaç duyulan bu miktar Maliye Nezareti'nden talep edilmiştir.[97] Bununla birlikte Maliye dairesinin 1897 senesinde gönderdiği evraka göre Bolu Hükümet Konağı havalisinde bulunan miri ambarın tamiri için bin üç yüz kuruş yeterli görülmüştür. Ancak gerekli olan para iki sene boyunca gönderilmediği için masraflar artmış ve daha önce gönderilmesi planlanan bin üç yüz kuruş ile tamirin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Tekrar yapılan keşifte ambarın yeniden yapılması veya tamiri bin yedi yüz kuruşu bulmaktadır. Bu durum ise masrafların artmasına sebep olduğundan bu şekilde gecikmelere mahal verilmemesi ve bin yedi yüz kuruşun gönderilerek miri ambarın tamirinin yapılması istenmiştir.[98] Gerekli olan meblağın gönderilmesi maliye mazbatası ile mümkün olmuştur.[99]

[89] *BOA, ŞD*, 1222/53 (22 Aralık 1905).

[90] *BOA, İrade Ticaret ve Nafıa (İ.TNF*), 15/4 (7 Mart 1906).

[91] *BOA, ML.EEM*, 1190/3 (18 Nisan 1916).

[92] *BOA, ML.EEM*, 1214/3 (14 Aralık 1916).

[93] *BOA, ŞD*, 282/7 (15 Şubat 1880).

[94] *BOA, İrade Şura-yı Devlet (İ. ŞD),* 50/2772 (28 Şubat 1880).

[95] *BOA, ML.EEM*, 220/88 (30 Ocak 1896).

[96] *BOA, ŞD*, 365/10 (5 Nisan 1896).

[97] *BOA, BEO*, 762/57132 (8 Nisan 1896).

[98] *BOA, İ.ML*, 22/9 (15 Haziran 1897).

[99] *BOA, ŞD*, 370/37 (19 Mayıs 1897).

4. Yangınlar ve Alınan Tedbirler

Çeşitli tarihlerde çıkan yangınlar da Bolu Hükümet Konağı için önemli sorunlardan birisiydi. Yapının ahşap kısımlarının olması yangınların çıkmasında etkili oluyordu. Bu sebeple hükümet konağı bakım ve onarıma ihtiyaç duymuştur. Kayıtlarda ilk yangın 1845 senesine aittir. Harem dairesinde başlayan yangın sonucu Bolu Mutasarrıfının bütün mal ve eşyaları zarar görünce padişah tarafından zararın karşılanması amacıyla çeşitli hediyeler gönderilmiştir.[100] Bu yangından üç sene sonra bir yangın daha çıkmış ve konak kullanılamaz hale gelmiştir. Daha sonra konağın yeniden yapılması kararlaştırılmıştır.[101]

Yangınlar Bolu Hükümet Konağı açısından tehlike oluşturduğu için çeşitli önlemler alınmıştır. 1916 senesinde hükümet konağının herhangi bir yangın tehlikesine karşı korunabilmesi amacıyla su yolu, depo yapımı ve tulumba takımı satın alınması yoluna gidilmiştir. İstenilen malzemelerin satın alınabilmesi amacıyla Maliye Nezareti'nden istenen meblağ daha sonra Dahiliye Nezareti bütçesinden karşılanmıştır.[102]

Kayıtlarda Bolu Hükümet Konağı'nda çıkan bir diğer yangın 1929 senesine aittir. Ortaya çıkan yangın ile birlikte konak tamamen yanmıştır.[103] Yangın, hükümet konağının üst katındaki bacadan çıkmış, evrak ve defterlerin bir kısmı yanmış bir kısmı ise kurtarılmıştır. Yangınla ilgili olarak nasıl çıktığı konusunda tahkikat yapılmış ve herhangi bir sabotaj olmadığı kanaatine varılmıştır. Bununla birlikte yangında ihmali olanlarla ilgili olarak soruşturma başlatılmıştır.[104] Bu yangında büyük zarar gören konak bakım ve onarıma girmiş, 1932 senesinde yeniden kullanılmaya başlanmıştır.[105]

Resim 3
Hükümet Konağında Çıkan Yangın.

Kaynak: http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz

[100] *BOA, Cevdet Dahiliye Kalemi (C. DH),* 310/15491 (03 Ağustos 1845).

[101] *BOA, C. DH*, 163/8143 (15 Kasım 1848).

[102] *BOA, DH.MB.HPS*, 75/48 (30 Aralık 1916).

[103] "Bolu Hükümet Konağı Yandı", *Milliyet*, 16 Kanun-ı Sani 1929, Sene 3, No 1053, Sayfa 2.

[104] *BCA,* 30/10-120/85116 (20 Ocak 1929).

[105] http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz.

Şehrin merkezinde konumlanan Bolu Hükümet Konağı, 19. yüzyıldan itibaren kentte meydana gelen tüm değişimlere tanıklık etmiştir. Osmanlı Devleti'nde şehirleşme anlayışının dönüşümüyle birlikte, devlet kurumlarının çoğunlukla hükümet konağı etrafında teşkil edildiği görülmektedir. Tarihsel süreçte çeşitli afetlere maruz kalan yapı, yangınlar ve depremler sonucunda ciddi hasarlar almış, ancak her defasında yeniden inşa edilerek varlığını sürdürmüştür. Özellikle 1929 senesinde meydana gelen büyük bir yangın sonucu tamamen yok olan konak, yeniden inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra, 1944 depreminde ağır hasar görmüş, 1957 ve 1999 depremlerinde de zarar alarak kapsamlı bir restorasyon sürecinden geçmiştir. Son olarak, 2006 senesinde tamamlanan restorasyon çalışmalarıyla birlikte yapı tekrar hizmete açılmış ve günümüzde işlevini sürdürmeye devam etmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde yeni tarzda hükümet konaklarının inşası, Tanzimat dönemiyle başlamış ve bu süreç, Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Öncesinde, taşrada görev yapan kadılar ve diğer üst düzey devlet görevlileri için resmi bir kamu binası bulunmamaktaydı; genellikle, kadıların oturduğu konaklar, hükümet işlerinin yürütülmesinde kullanılıyordu. Ancak, devletin yeni bir sürece girmesi ve modernleşme hareketlerinin geniş bir alanı kapsaması ile birlikte, devlet görevlilerinin işlerini yürütebileceği hükümet konakları inşa edilmeye başlanmıştır.

Bu hükümet konakları, genellikle benzer mimari özellikler taşımakla birlikte, yerel özelliklere göre bazı farklılıklar da gösterebilmektedir. 19. yüzyılda, devletin her alanında görülen yenilikçi hareketlerin bir yansıması olarak, kamu binalarında da Batılı etkilerle inşa edilen yapılar öne çıkmıştır. Yeni tarzda yapılan bu binalar, devletin modern ve otoriter yüzünü simgelerken, aynı zamanda işlevsel olarak halkın hizmetine sunulmuştur. Bu sebeple, özellikle hükümet binalarının inşasında, devletin şanına uygun bir görünüm elde edilmesine büyük bir özen gösterilmiştir.

Hükümet binaları, yalnızca devletin modern ve otoriter kimliğini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda vatandaşların resmi işlerini kolayca halledebilmeleri için çevresinde diğer kamu binalarını da barındırmıştır. Bu binaların yapımında, şehir merkezinde ve halkın kolayca erişebileceği bir konumda olmalarına da ayrıca dikkat edilmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti'ndeki şehir anlayışında önemli bir değişim yaşanmış ve klasik dönemdeki şehir planlamasından farklı olarak, hükümet binaları etrafında şekillenen bir düzen ortaya çıkmıştır.

1811 senesinde, II. Mahmud döneminde Hüsrev Paşa tarafından inşa ettirilen Bolu Hükümet Konağı da bu özellikleri taşımaktadır. 1900'lü senelerin başına kadar önemli bir bakım ve onarım sürecinden geçmeyen konak, 20. yüzyıl itibarıyla çeşitli nedenlerle birçok kez onarılmış ve restore edilmiştir. Kâgir yapıya sahip olmasına rağmen, ahşap bölümlerinin bulunması nedeniyle zaman içinde yıpranan yapı, kimi zaman kapsamlı tadilatlarla onarılmış, kimi zaman ise tamamen yeniden inşa edilmiştir. Konağın kullanılamaz hâle geldiği dönemlerde ise idari işlerin aksamaması adına farklı bir bina kiralanarak yönetim faaliyetleri sürdürülmüştür.

Sonuç olarak hükümet konaklarının Osmanlı modernleşme sürecindeki yeri daha geniş bir bağlamda ele alınabilir. Özellikle, bu yapıların yalnızca mimari değişimi değil, aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerini nasıl dönüştürdüğü, bürokratik işleyişe ne gibi yenilikler getirdiği ve yerel yönetimler üzerindeki etkileri daha ayrıntılı şekilde incelenebilir. Ayrıca, Osmanlı taşrasında inşa edilen hükümet konaklarının şehir dokusuna nasıl entegre olduğu, bu yapıların çevresinde hangi kamu binalarının bulunduğu ve bu durumun kentleşme dinamiklerine nasıl katkı sağladığı gibi konulara da yer verilmesi yapılacak çalışmaları daha kapsamlı kılacaktır. Böylece, yalnızca mimari değil, sosyo-politik ve idari açılardan da daha derinlemesine bir değerlendirme sunulabilir.

Hakem Değerlendirmesi Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri Ahmet Ercivan (Dr.)
Author Details [1] Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bolu, Türkiye
0000-0002-3720-1653 ahmetercivan@ibu.edu.tr

Kaynakça | References

1.Arşiv Belgeleri[106]

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

İlgili Künyeler metin içerisinde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

A.} MKT.MHM) 277/58, 435/89.

BEO, 762/57132, 2117/158753, 2990/224239, 3029/227167, 3062/229612, 3033/ 227430, 3184/238775, 3367/252491.

C. DH, 310/15491, 163/8143.

DH.MKT, 2522/107, 516/58, 605/37, 1015/53, 1132, 2915/11, 2769/58, 2900/95, 497/8.

DH.MB.HPS, 22/28, 22/30, 75/48.

DH. MUİ, 113/14.

İ. EV, 34/22.

İ.ML, 22/9, 75/64.

İ.OM, 11/14.

İ. ŞD, 50/2772.

İ. TNF, 15/4.

ML.EEM) 220/88, 803/39, 969/6, 1214/14, 1190/3, 1214/3, 1216/18, 1283/7, 1320/9.

ŞD. 282/7, 365/10, 370/37, 162/24, 1222/53, 535/41, 537/42, 2788/43.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2.Süreli Yayınlar[107]

Milliyet

3.Araştırma Eserler

Aktüre, Sevgi: "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerinde Değişimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* C. 4, İletişim Yayınları, Ankara, 1985, S. 891-904.

Ali Akyıldız, *Tanzimat Döneminde Belgelerin Şekil, Dil ve Muhteva Yönünden Geçirdiği Bazı Değişiklikler (1839-1856)*, Osmanlı Araştırmaları XV, İstanbul 1995, S. 221-237.

Avcı, Yasemin: *Osmanlı Hükümet Konakları Tanzimat Döneminde Kent Mekânında* Devletin Erki ve Temsili, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017.*

Avcı, Yasemin: "Kudüs Hükümet Konağı: Osmanlı Modernleşmesinin Mimari Temsili (1854-1917)", *Filistin Araştırmaları Dergisi,* S. 10, Aralık 2021, S.1-21.

[106] İlgili künyeler metin içerisinde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

[107] İlgili künyeler metin içerisinde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Aydın, Önder: "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller", *Mimarlık Dergisi*, S. 364, 2012, S. 74-78.

Aydın, Önder: "Sultan II. Abdülhamid dönemi hükümet konakları üzerine bir tipoloji denemesi: Türkiye'deki örneklerin plan mekân özelliklerinin analizi", *Grıd Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi,* C. V, S. 1, 2022, S. 97-128.

Bayraktar, Dursun: *Tanzimat'ın İlk Yıllarında Bolu*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bolu, 2009.

Beyhan, Mehmet Ali, "Islahatlar ve Buhranlar Literatürü, III. Selim ve II. Mahmud Dönemi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* C.1, S. 2, 2003, S. 57-99.

Çadırcı, Musa: *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Deringil, Selim: *Simgeden Millete*, *II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Duygun, Elifcan, *Kamu Binalarında Biçimin Yeniden Üretimi ve Özgünlük Sorunsalı: Hükümet Konakları*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2023.

Ercivan, Ahmet: "Şehir Tarihçiliği ve Türkiye'deki Yansımaları", *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, C.XI, S. 22, 2022, S. 115-131.

Ergenç, Özer: *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Ergenç, Özer: *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara 1995.

Ertuğrul, Alidost: "XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.XIII, 2009, S. 293-312.

Eyice, Semavi: "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", *Osmanlı*, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, S. 79-101.

Georgeon, François: *Sultan Abdülhamid,* Homer Kitabevi, İstanbul, 2006.

Güngördü, Nedret: *Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Mülki İdareleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara: 1988.

Gürkaş, Tayfun: "Bir Mimarlık Tarihi Alanı Olarak Türkiye'de Peyzaj Mimarlığı Tarihi ve Peyzaj Mimarlığı-Devlet İdeolojisi ilişkisi", Türkiye *Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),* C. 7, S. 13, 2009, S. 171-190.

Halaçoğlu, Neval Konuk: *Tanzimat Sonrası, Osmanlı Rumeli Vilâyetleri Hükümet Konaklarında İdeoloji ve Erk'in Mimari Temsili (1839-1922),* Atılım Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2018.

Karaarslan, Mehmet: *Türkiye'de Yerel Yönetimler Reformu Bağlamında Yerel Yönetimlerin Özerkliği ve Denetimi,* Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Mardin, Şerif: *Bütün Eserleri 9, Türk Modernleşmesi, Makaleler IV,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Orhonlu, Cengiz: "Bolu mad.", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1992, S. 276-278.

Ortaylı, İlber: *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880*), Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 2011.

Ortaylı, İlber: "Söyleşi: Osmanlı'dan Bugüne Hükümet Konakları", *Mimarlık Dergisi,* C. 22, S.203, 1984, S. 3-15.

Özbek, Yıldıray; Yazıcı Metin, Nurcan: "Devlet Kapısı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konaklarının İnşa Süreci ve Mimarisi", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C. 56, S. 56, 2020, S. 335-339.

Tekeli, İlhan: "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4. İletişim Yayınları, Ankara, 1985, S.878-890.

Topçubaşı, Mine: *19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Topçubaşı, Mine; Eyüpgiller, K. Kutgün: "19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti'nde Hükümet Daireleri", itüdergisi, C. 9, S. 2, S. 108-120.

Torun, Sadık Fatih: "Son Dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 14, 2017, S. 85-110.

Turan, Namık: "İktidarı Simgeleyen İdari ve Törensel Bir Mekân Olarak Osmanlı Sarayının Tasarımı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, C. 56, S.1, 2006, S. 91-129.

Türkmen, Hacer Nur: "Yedi Bölgeden Yedi Osmanlı Hükümet Konağına İlişkin Mimari Bir Analiz", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi,* C. 8, S. 1, 2023, S. 133-149.

Uğur, Yunus: "Şehir Tarihi ve Türkiye'de Şehir Tarihçiliği; Yaklaşımlar, Konular ve Kaynaklar", *Türkiye Literatür* Dergisi, Türk Şehir Tarihi Sayısı, C. 3, 2005, S. 9- 26.

Yazıcı Metin, Nurcan: *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konaklarının İnşa Süreci ve Mimarisi, Devlet Kapısı,* Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2019.

Yurdakul, İlhami, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform (1826-1876)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

4.İnternet Kaynakları

http://www.bolu.gov.tr/tarihcemiz/ (Erişim tarihi: 09/04/2024).